

re

1973 г.

1992 г.

6831K

Handwritten signature and date: 20.12.55

Venäläiset sotavangit Ruotsissa ja Suomessa suuren pohjoismaisen sodan aikana.

Esitelmä, jonka Suomen Historiallisen Seuran vuosipäivänä
marrask. 9 p. 1900 on pitänyt

Z. Yrjö-Koskinen.

Kovempaa kohtaloa ei voi ajatella kuin soturin, joka joutuu vankeuteen vihollisen maahan ja siellä omaisistaan eroitettuna on pakoitettu joutilaisuudessa viettämään pitkät vuodet oudoissa, toisinaan hyvinkin nurjissa oloissa, sill'aikaa kuin asetoverit saavat jatkaa kunniaakasta taistelua isänmaansa puolesta. Tähän verraten on tappo-tantereella kaatuminen onnenosa; siinä on soturin luonnollinen tehtävä, jota ei sovi surkuttella. Mutta antautuminen, aseiden riisuminen, joutuminen sotavangiksi vihollisen valtaan, se on kokonaan ulkopuolella sotilaan ohjelmaa ja lisää aina jonkun verran häpeän tunnetta siihen katkeruuteen, jonka itse vankeus kärsimyksillensä tuottaa. Jos sota on kovin pitkällinen, täytyy todellakin sääliä niitä miehiä, jotka vuosikausiksi, toisinaan kymmenen tai toista kymmentä ajastaikaa odottavat sitä rauhan tai lunastamisen sanomaa, joka vihdoinkin tuottaisi heille vapauden. Semmoinen kohtalo oli lukuisain Ruotsin ja Suomen miesten, varsinkin Pultavan ja Perevolotsnan onnettomain kohtausten perästä. Useat heistä viettivät kaksitoista synkkää vuotta Venäjän valtakunnan kaukaisimmilla seuduilla, ja heidän kärsimyksensä ovatkin erinäinen luku „Ison vihan“ surullisessa historiassa. Venäläiset sotavangit Ruotsin valtakunnassa eivät olleet yhtä lukuisat. Mutta useampien vankeus-aika alkoi jo sodan ensimmäisestä vuodesta ja kesti siis monelle lähemmäs kaksikymmentä vuotta tai

6831K

enemmänkin. Eräät heihin koskevat kohtaukset ovat meidän maassa tapahtuneet. En voi siis katsoa Suomen historialliselle seuralle vieraaksi aineeksi, kun otan esittäökseni muutamia seikkoja näiden vankien kohtalosta, varsinkin heidän Suomenmaassa ollessaan.

I. Sotavangit Ruotsissa.

Heti kun Venäjä äkkiarvaamatta oli sodan julistanut, otettiin Ruotsin hallituksen toimesta talteen ne tsaarin alamaiset, jotka silloin sattuivat olemaan Ruotsin valtakunnan rajojen sisällä. Niitä oli etupäässä kauppiaita. Niinpä yksistään Tukholmassa, missä venäläinen kauppa näkyy olleen melkoinen, koska mainitaan „Ryssän talo“ ja „Ryssä-puodit“, otettiin, joko lotjissa tai maalla, niitä vangiksi lähemmäs sata. Myöhemmin sanotaan Tukholmassa säilytetyn 160 venäläistä kauppiasta, mahdollisesti joltakin osalta noita jo siihen aikaan Suomessa kierteleviä „laukkuryssiä“, joita syystä epäiltiin vakojiksi. Sanomattakin on selvä, että tämänlaatuisia vankeja ensi alussa myöskin säilytettiin Suomen puolella, olletikkin Viipurin ja Turun linnoissa, kunnes katsottiin tarpeelliseksi kuljettaa ne varmempaan talteen Ruotsiin.

Tärkeämpi mies kuin nämä satunnaiset vangit oli tsaarin lähettiläs eli *residentti, ruhtinas Andreas Hilkov*. Hän oli, Kaarlo kuninkaan Seelannissa ollessa, tuonut tsaarin petolliset rauhanvakuutukset ja sai nyt, kuninkaan nimen-omaisen käskyn mukaan, kokea mitä ankarinta kohtelua. Tietysti hän heti suljettiin asuntoonsa, joka oli kenraali-majori Soop vainajan talossa Göte-kadun varrella Tukholman etelä-osassa. Mutta ei siinä kyllä, vaan alituinen vartia asetettiin itse hänen makuuhuoneensa, eikä hän siitä saanut liikkua asuntonsa muihin huoneisiin. Mutta myöhemmin suotiin paljon helpoituksia. Huhtikuussa 1702 kuningas kirjeesssänsä neuvoskunnalle myönsi, että Hilkov väkinensä saisi käydä jumalanpalveluksessa muiden vankien luona, aina kuitenkin vahtien valvonnan alla, ja ylipäänsä suo-

tiin ylhäisille vangeille tilaisuus liikkua ulkona terveytensä hoidtoa varten. ¹⁾

Oli näet jo sodan ensimmäisenä vuotena, kuuluisassa Narvan tappelussa, suuri joukko ylhäisiä vankeja joutunut Ruotsalaisten haltuun. Voiton jälkeen tosin kaikki alhaiset vangit oli päästetty tiehensä, koska katsottiin turhaksi vaivaksi niitä korjata ja kuljettaa. Mutta ne, jotka palvelijoiheen otettiin talteen, olivat Venäjän armeijan etevimpiä, nimittäin 10 kenraalia, 10 everstiä, 5 everstiluutnanttia, 14 kapteenia sekä muutamia lääkäreitä ja muita palveluskuntaan kuuluvia henkilöitä. Koko lukumäärä oli 79. ²⁾ Useat heistä ovat tämän esitelmän päähenkilöitä ja ansaitsevat siis jo tässä tulla sekä nimeltä että syntyperältä mainituiksi.

Tärkein vankien joukossa oli tietysti itse ylipäällikkö, *sotamarsalkka Carolus Eugenius Duc de Croy*. ³⁾ Suku oli kotoisin Hennegausta Belgiassa, josta se oli levinnyt Espanjaan, Ranskaan ja Saksaan. Nyt puheena oleva herttua, jolla myöskin oli arvonimi „Saksalais-romalaisen valtakunnan ruhtinas“, oli jonkun aikaa ollut Tanskan palveluksessa, oli sitten palvelut Itävallassa ja mainitaan nyt tulleen, samoin kuin useat muut saksalaiset upseerit, kuningas Aukustin lähettämänä tsaarin palvelukseen. Hänen sotaisista teoistaan ei tiedetä muuta kuin tämä, hänelle niin onneton Narvan taistelu. Vankina hän lähetettiin Rääveliin, jossa kuoli ja alkupuolella vuotta 1702. Hän näkyy olleen jotenkin iäkäs mies. Tsaari kuuluu surkutelleen hänen kovaa kohtaloansa, lausuen: „Jos olisin kahta viikkoa ennen uskonut hänelle komennon, en olisi kärsinyt Narvan tappiota“. Pietari lupasi valtiokassasta suorittaa hänen velkansa. ⁴⁾

Muut ylhäiset vangit siirrettiin nähtävästi heti tai seuraavana keväänä, merenkulun auettua, Tukholmaan. Korkeasukuisin niistä oli *Imeretian prinssi Aleksanteri Arkhelovitch*, joka pal-

¹⁾ Ks. Kuninkaan ja neuvoskunnan kirjevaihto: Hist. handlingar af Samfundet för utgifvande af handskrifter, I sivv. 90, 91; II siv. 179.

²⁾ Ks. Ustrialov, Pietari Suuren historia (venäjäksi), IV 1, sivv. 50, 51.

³⁾ Herttuan nimi on luettava: dö Kroii. Venäjäksi kirjoitetaan: „Герцогъ фонъ Круи“.

⁴⁾ Ks. Itävallan lähettilään Pleier'in kirjeitä Moskovasta (Ustrialov, IV 2, liitteet).

veli Venäjän armeijassa ylimmäisenä tykistönpäällikkönä („General Feldzeugmeister“). Hänen isänsä oli ollut hallitseva ruhtinas kotimaassaan Kaukason-takaisilla länsirinteillä ja näkyy kuuluneen georgialaiseen Bagrat eli Bagration-nimiseen hallitsija-sukuun, jonka tähden isälle annettiin Venäjällä arvonimi „tsaari“ ja poikaa sanottiin „tsaarevitsh“. Ruotsissa häntä kutsuttiin joko Georgian prinssiksi tai vielä tavallisemmin „prins af Meliten“. Kun Georgialaiset ja Persialaiset olivat maasta karkoittaneet isän ja poian, oli tsaari Pietari ottanut heidät turviinsa ja mainitaan aikoneen, jähkä Ruotsin sota loppuisi, saattaa heidät takaisin valtakuntaan, — tuuma, joka sitten prinsin kuoleman tähden ja suuren sodan pitkäkkisyyden vuoksi täytyi jättää.

Varsinaisten venäläisten joukossa etevin oli ylikomisarius, *ruhtinas Jaakko Feodorinpoika Dolgorukoi*. Hän oli jo 60:n ikävuoden jättänyt vanhus (v. 1711 hän sanotaan olevan 73:nneellä) ja nautitsi suurta arvoa tsaarilta, joka kutsui häntä setä-nimellä. Muut kenraalin-arvoiset venäläiset olivat: Nougorodin kuvernöri, *ruhtinas Iivana Yrjönpoika Trubetskoi*, jalkaväen kenraali *Automon Mikaelinpoika Golovin*, ja kenraali-majori *Iivana Iivananpoika Buturlin*.

Muut ylhäiset vangit näyttävät olleen melkein kaikki ulkomaalaisia, niiden joukossa neljä saksan-sukuista kenraalia. Etevimmat niistä olivat *jalkaväen kenraali Adam Weide*, joka kolme vuotta aikaisemmin oli ollut muassa Zentan tappelussa turkkilaisia vastaan, ja *kenraaliluutnantti Ludovik von Allard*, josta nimen-omaan mainitaan, että kuningas Aukusti oli hänen luovuttanut tsaarin palvelukseen. Lisäksi mainittakoon kenraalimajorit *paroni von Langen* ja *Schacher*. Alemmissä arvon-asteissa tavataan, nimistä arvaten, kaikenkarvaista kansallisuutta, muiden muassa neljä *Gordon*'ia, arvattavasti skotlantilaisia, eräs Preobashenskin rykmentin päällikkö *eversti Ernesti von Blumberg*, vieläpä everstit *Henrik Gulitz* ja *Pietari Lefort* sekä eversti-luutnantit *van der Widin* ja *de Coudré*.

Lienee heti alussa syntynyt ajatus hajoittaa nämä vangitut herrat maaseutu-kaupunkeihin. Mutta ylhäisimmät saivat toistaiseksi jäädä Tukholmaan.¹⁾

¹⁾ Ks. Neuvoskunnan kirje kuninkaalle Syysk. 2 p. 1701 (Hist. Handl. II, siv. 112).

2. Vankien olo Ruotsissa. Pakenemis-yritykset.

Kuten jo mainittiin, ylhäisten vankien kohtelu muodostui miten kuten lieveäksi, ainakin niin kauan kuin ei heiltä mitään salahankkeita pelätty. Luonnollista kuitenkin on, että Ruotsin kruunu, jolla oli vaivaa vankien vartioimisesta ja kuljetuksesta, ei katsonut asiakseen aivan ylöllisesti kustantaa heidän ja heidän palvelijainsa elatusta. Muutamista tiedon-annoista näemme, että upseerin-arvossa olevalle vangille annettiin vuorokaudelta 4 äyriä hopearahaa ja kullekin palvelijalle 2 äyriä. Nykyisen rahakantamme mukaan 4 äyriä hopearahaa tehnee noin 36 penniä; mutta on tosin huomattavaa, että rahan osto-voima tavarain suhteen oli siihen aikaan paljoa suurempi kuin nykyään. Yhtä hyvin, ja vaikkapa mainittu päiväraha arvosteltaisiinkin kolmekertaiseksi, oli noiden ylhäisten herrain elatus varsin laiha. Se huomataan siitakin, että ihan sama määrä, 4 hopea-äyriä päivältä, maksettiin Suomessa jokaisen majoitetun sotamiehen elatuksesta.¹⁾ Luonnollisesti varakkaammat vangit saivat panna omia varoja lisäksi, ja sitä varten he käyttivät saatavissa olevaa luottoa, kunnes omasta maasta oli hankittu varoja velkain suorittamiseksi. Rahanlähetykset tapahtuivat vekselien kautta ulkomaisten ja ruotsalaistenkin kauppahuoneiden välityksellä. Oli Tukholmassa siihen aikaan eräs tavattoman rikas liikemies, kauppaneuvos Olavi Hannunpoika Törnflycht, jonka tytär oli naitu kuuluisalle pääministerille kreivi Kaarlo Piper'ille. Erittäin mainitaan, että kreivinna Piper oli perheen varoista välittänyt lainoja muutamille ylhäisille vangeille. Kuten tiedämme, kreivi Piper itse sitten joutui vankeuteen Venäjälle, jossa tsaari tylyllä kohtelulla koetti pakottaa häntä sekä valtiollisiin että rahallisiin myönnytyksiin. Nämä suhteet tietysti monessa kohden vaikuttivat Ruotsissa olevien venäläisten oloihin.

Sillä välin oli venäläisten vankien puolelta tapahtunut muutamia yrityksiä päästä pakoon. Jo v. 1702 oli eräs everstiluutnantti Gordon onnistunut pakenemaan Tukholmasta Venä-

¹⁾ Ks. Turun läänin verifikationit v. 1710 (Suom. Valtio-ark.) siv. 2277. — Samaan aikaan oli voi-leiviskän hinta noin 2 taal. hop. rah. = Suom. markkaa 5: 67; niinmuodoin voi-kilon hinta noin 66–67 penniä (Samat verif., siv. 2087).

jälle. Meren läheisyys teki nähtävästi tämmöisen paon mahdolliseksi, vaikk'emme tunne tapauksen yksityis-seikkoja. Samana vuonna kenraali-luutnantti von Allard teki samanlaisen yrityksen, joka ei onnistunut. Nämä tapaukset todistavat, ett'ei ainakaan kaikin ajoin vankeja pidetty kovin ahtaassa säilyssä. Merkillisin oli se paon hanke, johon kenraalit Trubetskoi, Weide ja Buturlin ryhtyivät eräänä kevät-aamuna v. 1703. Tapaus oli seuraava.

Näitä herroja säilytettiin silloin niinkutsutussa Falckenberg'in talossa, missä olivat salaa tehneet reiän muurin puhki. Toukok. 3 p. (ruotsalaisen kalenterin mukaan) he kello 5 ja 6 välillä aamulla pötkivät tiehensä. Asia tuli kuitenkin hyvin pian ilmi ja Tukholman ylikäskynhaltia kreivi Gyllenstierna heti ryhtyi ponteviin toimiin. Kuriireja lähetettiin merenrannikolle useihin paikkoihin, itse kaupungissa tiedon-anto levitettiin rummunlyönnillä, ja koska juuri sattui olemaan sunnuntai, kuulutettiin lisäksi kaikissa kirkoissa (jumalanpalvelukset näet pidettiin siihen aikaan varhaisella hetkellä), että 1,000 rixsin palkkio tulisi sille, joka toisi karkurit takaisin. Eikä kauan viipynyt, ennen kuin pakolaiset saavutettiin. Eräs hauptmanni Törnehelm'in puutarhuri Matti Holm huomasi Klaaran kirkossa kuulutuksen ja muisti äsken nähneensä, käydessään katsomassa yksityistä puutarhaa eteläpuolella kaupunkia, kolme vierasta henkilöä istumassa eräässä mäessä Skans-tullin takana. Aivan oikein hän arvasi, että nämähän juuri olivat nuo kaivatut vangit. Ei muuta, ko'ottiin joutilaita sällejä ja merimiehiä, ja nuo aseettomat herrat antautuivat heti, yrittämättä mitään vastarintaa. Heidän koko varustuksensa oli pullollinen viiniä ja muu pieni pullo sekä parin sylen mittainen köysi. Kiinni-ottajia he tervehtivät saksaksi sanoilla: „tervetulleet, tervetulleet! olemme onnettomia“. — Jo kello 8 aikaan heidät tuotiin ylikäskynhaltian luoksi, joka ankarasti heitä nuhteli. Ilmoittivat toivoneensa, että kaupungin ulkopuolella joku ihminen saataisiin palkinnon lupauksilla taivutetuksi auttamaan heitä edemmäksi; pahimmassa tapauksessa olivat aikoneet palata vapaaehtoisesti.

Koko yritys näkyy olleen kyllä heikosti valmistettu eikä tuottanut vangeille kuin lisättyä kärsimystä. Nyt heidän yksityiset palvelijansa otettiin heiltä pois. Muutoinkin vankeus kovennettiin. Trubetskoi sai asuntonsa siinä vankilassa, niin-

kutsutussa „Smedjegård“issa, missä hengeltä tuomitut säilytettiin; Weide pantiin altaasen huoneesen Löytölasten talossa ja Buturlin vanhan raastuvan-alaiseen komeroon, johon valo pääsi ainoastaan yhdestä korkealla olevasta akkunasta.

Kuinka kauan tämä rangaistus-vankeus lienee kestänyt, emme voi sanoa; arvattavasti se pian jälleen lievennettiin, jos kohta vartioiminen tuli entistä tarkemmaksi. Sitä tarkoitusta varten tosin Tukholman kaupunki oli kyllä sovelias paikka; mutta toiselta puolen meren läheisyys ja ulkomainen liike oli siellä houkutuksena uudistamaan paon-yrityksiä. Luultavasti siitä syystä, ja koska erittäin ruhtinas Hilkov'ia oli tavattu harjoittamasta salaista kirjevaihtoa, päätettiin kesällä 1705 siirtää enin osa näistä vangeista sisämaahan ja sijoittaa ne eri paikkoihin. Niinpä Imeretian prinssi majoitettiin Linköping'iin, residentti ruhtinas Hilkov Jönköping'iin, kenraali Golovin Vesteros'iin, kenraali Weide Gefle'en. Jokaisella oli tietysti palvelusväkensä muassaan: prinsillä esim. hovimestari, kamari-palvelija, kokki, renki ja hovimestarin renki; samoin Hilkov'illa. Golovin'illa oli välskäri ja 3 renkiä, Trubetskoi'lla samoin neljähenkinen palveluskunta, muilla ainoastaan 2 tai 3 henkilöä.¹⁾ Oliko ruhtinas Dolgorukoi kenties saanut jäädä Tukholmaan, emme varmuudella tiedä; sillä häntä ei tässä tilassa mainita. Myöhemmin lienee tapahtunut erinäisiä muutoksia. Ainakin mainitsee historioitsija Nordberg, että Hilkov, asuessaan Örebro'ssa, johon siis oli uudesta muutettu, sai nauttia ystävällistä kohtelua ja paljon vapautta.

3. Kysymykset vankien vaihtamisesta.

Sodan ensimmäisinä vuosina ja aina Pultavan tappeluun saakka ei voinut kuin yksityisissä tapauksissa nousta kysymys venäläisten vankien vaihtamisesta; oli näet verrattain vähän arvokkaampia Ruotsin miehiä joutunut venäläisten valtaan. Asianlaidan osoittaa tavallansa sekin, että tsaari ainakin yhdessä

¹⁾ Neuvoskunta kuninkaalle, Syysk. 26 p. 1705 (Hist. Handl. III, sivv. 216 seur.).

tapauksessa näkyy saaneen liittolaiseltansa kuningas Aukustilta vastikkeen vaihtokaupallensa. Oli näet Elokuussa 1704 tapahtunut, että kenraali-luutnantti Arvid Horn Warsovassa joutui puolalaisten vangiksi. Seuraavana vuonna Helmikuussa hän annettiin vaihdokseen ennen mainittua, Narvan tappelussa vangittua von Allard'ia vastaan, joka sitä varten päästettiin matkustamaan Hampuriin. ¹⁾ Näyttääpä siltä, että von Allard'ia yhä katsottiin Aukusti kuninkaan alamaiseksi, jotenka hän ensin palasikin Saksaan, vaikka sitten taas meni Venäjälle. Omituista muutoin on, että, vaikka Horn ja von Allard olivat samassa arvon-asteessa, Kaarlo kuninkaan mainitaan maksaneen väliä 4,000 Albertus-taaleria, arvatenkin osoittaaksensa, että todellisessa arvossa oli eroitusta.

Joskus vaadittiin pelkkiä rahalunnaita, kun ei muuta vastiketta ollut tarjona. Niinpä mainitaan, että Ruotsi v. 1703 oli vaatinut Imeretian prinssin lunnaksi 10 tynnyrillistä kultaa, joka Suomen rahassa, lukuun-ottamatta rahan suurempaa arvoa siihen aikaan, tekisi enemmän kuin 2½ miljoonaa Suomen markkaa. Tämä ehdotus ei vienyt mihinkään tulokseen, siitä selvästä syystä että vaadittu summa oli ihan mahdoton.

Mainitsemista on, että kysymys tästä asiasta oli noussut Imeretian prinssin omasta alotteesta. Eräässä ruotsiksi kirjoitetussa anomuksessa, jonka Ruotsin neuvoskunta Heinäk. 3 p. 1703 toimitti kuninkaalle menemään Puolaan, prinssi rukoilee Kaarlo kuninkaan armoa, koska elämän loppu on hänelle tulossa alituisen sairauden tähden, jota ei mitkään lääkkeet paranna. „Etenkin armahtakaa“, kuuluu sanat, „vanhaa isääni, joka ainoastaan kristillisen uskonsa vuoksi on maistansa karkoitettu ja nyt ainoan poikansa poissa-olon tähden joutunee hautaan“. Allekirjoitus on: „Alexander Zarevitz Iverschi“ (s. o. Iberialainen). ²⁾ Puolen viidettä vuotta myöhemmin, Helmikuulla 1708, prinssi anoi saadakseen kolmeksi kuukaudeksi käydä iäkkäitä vanhempiansa ja puolisoansa tervehtimässä; mutta kuningas antoi jyrkän kiellon. ³⁾ Vasta kesällä 1710 uskallettiin uudistaa kysymys prinssin vapauttamisesta, jota silloin sekä leskikuningatar

¹⁾ Hist. Handl. III, siv. 190; Nordberg, Carl XII:s hist., I, siv. 579.

²⁾ Hist. Handl. III, siv. 98. — Iberia on vanha Georgian eli Grusian nimitys.

³⁾ Hist. Handl. IV, sivv. 106 y. m.

että Kaarlon sisar kannattivat.¹⁾ Asema oli nyt melkoisesti muuttunut, sittenkuin suuret joukot Ruotsin etevimpiä miehiä olivat joutuneet sotavangeiksi Venäjälle. Oli näet toivo saada Imeretian prinssin vastikkeeksi joko kreivi Piper tai sotamarsalkka kreivi Rehnsköld. Vaan kun samaan aikaan oli vireille pantu Venäjän puolelta laveampi kysymys vankien vaihtamisesta, jäi prinssin asia riippumaan tästä yleisestä suunnitelmasta.

Sivumennen sopii mainita, että sillä välin joitakuuta halvempia vaihdoksia oli suoritettu. V. 1706 oli esim. eversti Lefort vaihdettu ja v. 1708 eversti Aleksanteri Gordon; mutta ei sanota, kutka ruotsalaiset vangit sijaan annettiin. Vasta Pultavan tappelun jälkeen virisi kysymys ylhäisempien vankien vaihtamisesta tai lunastamisesta. Alku ei kuitenkaan ollut lupaavainen. Ruotsin hallitus ehdotti ruhtinas Dolgorukoin annettavaksi kreivi Piper'ia vastaan ja ruhtinas Hilkov'in vastikkeeksi valtiosihteeri Hermelin'in. Jos rahalunnaita tahtoitiin käyttää, ehdotettiin Dolgorukoista ja Piper'istä 1,000 ruplaa eli 5,000 karoliinia (noin 7,000 Suomen markkaa), ja jokaisesta kenraalista yleensä 800 ruplaa. Vaan vaikeuksia näkyy syntyneen siitä syystä, että tsaari tahtoi sen ohessa käyttää Riiaassa vangitun ruotsalaisen kenraalin kreivi Stromberg'in vastikkeeksi kenraali Weide'lle, mutta Piper muistutti, että Stromberg oli vastoin heittämys-ehtoja pidätetty vankina ja niinmuodoin pitäisi ilman vastikkeetta päästettävän.²⁾ Piper niinmuodoin isänmaallisessa tarkoituksessa itse esteli lunastamistaan ja kuoli vihdoin Schlüsselburg'issa v. 1716. Hermelin taas katosi aivan tietämättömiin. Näin sekä Dolgorukoin että Hilkov'in vapautuminen lykkäytyi toistaiseksi. Sitä vastoin Weide todellakin vaihdettiin Stromberg'ia vastaan. V. 1710, Lokak. 25 p., kirjoittaa Suomessa komentava kenraali Lybecker Svartbäck'ista hallitukselle, että eversti Ykskull, joka oli lähetetty Pietariin sopimaan vankien vaihtamisesta, oli palannut ja että hänen kanssansa oli tullut kreivi Stromberg, kunniasanallaan kotiin päästettynä. Pari kuukautta myöhemmin kreivi Nieroht, joka silloin oli komennon Suomessa ottanut, ilmoittaa Hämeenlinnasta Jouluk. 24 p., että venäläinen kenraali Adam Weide, 30 rakuu-

¹⁾ Hist. Handl. V, sivv. 79, 99.

²⁾ Ks. Nordberg, Carl XII:s historia, II, sivv. 131, 132.

nan saattamana, viedään lähimpään venäläiseen etuvartioon.¹⁾ Muistamista on, että Wiipuri edellisenä kesänä oli joutunut tsaarin valtaan ja että Ruotsin armeija nyt seisoi Kymijoen tienoilla, josta voimme arvata etuvartioiden asemaa. Mutta erittäin merkillistä on, että äsken mainittu vaihtokauppa oli tapahtunut Kaarlo kuninkaan luvatta eikä ensinkään ollut hänelle mieleen. Vasta kun se jo oli suoritettu, kuningas Bender'istä Maalisk. 9 p. 1711 kirjoitti antavansa asian „siksi keräksi jäädä sillensä“.²⁾ Vähäistä ennen kuin Weide'n ja Stromberg'in vaihdos tapahtui, näyttää myöskin Buturlin vaihdetun kenraali-majori Meijerfelt'iä vastaan. Sekin tapaus oli sen puolesta omituinen, että Meijerfelt ei ollut ensinkään sotavanki, vaan Kaarlo kuninkaan Pultavan tappelun jälkeen lähettämä airut, jonka tsaari oli mielivaltaisesti pidättänyt.³⁾

4. Venäläisten sotavankien olo Suomessa.

Syksystä alkaen v. 1710 oli ahkerasti jatkettu toimia vankien vaihtamista varten. Kaarlo kuningas oli vihdoinkin alkanut tulla siinä kohden taipuvaisemmaksi. Venäjälläkin oli etevimmät ruotsalaiset vangit, Piper, Rehnsköld, Lewenhaupt ja Cederhielm tuotu Pietarin kaupunkiin, josta helposti saatettiin asiasta keskustella. Silloin Ruotsin hallitus puolestaan päätti lähettää venäläiset vangit pohjoista tietä Suomeen. Kirjeessä Marrask. 4 p. 1710 neuvoskunta ilmoitti kreivi Nieroht'ille, että neljä Arbogasta lähetettävää venäläistä kenraalia piti majoitet-taman Turkuun, kunnes niiden vaihtamisesta olisi sovittu. Suomen kenraalikuvernöri ja komentava sotapäällikkö ei ollut tästä hankkeesta suinkaan hyvillensä. Vastauksessaan Turusta Marrask. 15 p. hän tosin lupasi kuuliais-velvollisesti tätä käskyä noudattaa, mutta teki sen ohessa vakavia muistutuksia koko tuumaa vastaan. „En voi olla lausumatta ajatustani“, kuuluu

1) Ks. Kirjeet Ruotsin valtio-arkistossa.

2) Ks. Hist. Handl. VII, siv. 69.

3) Ks. Nordberg, main. teos, II, sivv. 33, 34.

sanat, „nimittäin että olisin mieluummin nähnyt, että nämä kenraali-henkilöt olisivat pysyneet täältä kokonaan poissa, koska he sekä tänne-tulonsa matkalla että täällä kaupungissa oleskellessaan saavat tilaisuutta tutustuakseen maan luontoon ja kulkuteihin, enkä voi sen ohessa jättää ilmoittamatta, että se vähäinen sotaväki, mikä täällä on, paljoo tärkeämmin tarvitaan, kuin että sitä hajoitetaan, näitä venäläisiä vankeja ja heidän seuraansa vartioimaan sekä saattamaan toisesta paikasta toiseen.“ Nieroht vielä lisää, että Turussa yhä raivoo rutto, joka arvattavasti tehnee asumisen kaupungissa kenraaleille vastenmieliseksi. Sen vuoksi hän alistaa, eikö heitä siinä tapauksessa sopisi lähettää kolmen peninkulman päähän Turusta maaseudulle, erääsen „Willnäs“ (Louhisaari) nimiseen kartanoon, missä maaherra Palmenberg sanoo riittäviä asuntoja löytyvän, jolloin myöskin aiotaan huolta pitää tarpeellisesta vartioimisesta. Vielä myöhemmin koetti Nieroht keksiä esteitä; muun muassa hän kirjeessä Pärhäniemeltä Tammik. 19 p. 1711 huomautti, että ruhtinas Trubetskoin tuli ennen lähtöänsä maksaa nuo kreivi Piper'iltä saamansa rahat, 6,892 talaria 3 1/2 äyriä, joista kreivinna Piper oli mennyt takaukseen.¹⁾ Muistutus oli kuitenkin liian myöhäinen; sillä jo Tammikuun lopulla vankien varsinainen joukko, joka oli kuljetettu vaivaloista tietä Pohjanlahden ympäri, näkyy saapuneen Suomen-puoliselle Pohjanmaalle. Ainoastaan residentti ruhtinas Hilkov, joka jo Syyskuussa näkyy tulleen uuden pääkomentajan seurassa Suomeen, oli tähän aikaan majoitettu Sarvilahdelle, 1 1/2 peninkulman päähän pääkortteerista, Liljendal'ista.

Vaan tuskin olivat venäläiset vangit Suomeen saapuneet, kun alkoi Pietarista kuulua, että vangitut ruotsalaiset herrat oli jälleen viety sisämaahan. On jo mainittu, että tsaarin ja kreivi Piper'in kireä väli ehkäisi alkuunpantua keskustelua vankien vaihtamisesta. Tämän johdosta Nieroht Tammik. 30 p. 1711 kirjoitti hallitukselle katsovansa parhaaksi, että venäläiset vangit jäävät Pohjanmaalle ja sijoitetaan syrjäisiin seutuihin; myöskin Hilkov'in hän tahtoi sinne lähetettäväksi. Viime-mainittu herra näkyy olleen vaivaloinen vieras, josta Nieroht tahtoi ta-

¹⁾ Nämä ja edempänä mainittavat Nieroht'in kirjeet tavataan Ruotsin valtioarkistossa.

valla tai toisella päästä. Residentti oli pyytännyt päästäksensä kunniasanallaan kotia lähtemään ja luvannut toimittaa sen sijaan Viipurin varustusväen vapauttamista. Tätä pyyntöä Nieroht kannatti. Mutta lopulta ei siitäkään tuumasta tullut mitään.

Tällä välin, Helmikuun kuluessa, venäläisten vankien sijoitus oli saatu järjestetyksi, osittain toisella tavalla kuin Suomen kenraalikuvernööri olisi suonut. Tosin suurin joukko ja niiden kanssa ruhtinas Dolgorukoi jätettiin Pohjanmaalle ja majoitettiin Pietarsaaren kaupunkiin, jossa porvariston tuli niitä vartioida. Sitä vastoin kenraalit Golovin ja ruhtinas Trubetskoi sekä Imeretian prinssi kuljetettiin lähemmäs Turkuu, ennen mainittuun Louhisaaren kartanoon. Ja Louhisaareen nyt myöskin ruhtinas Hilkov vietiin. Helmik. 4 p. hän näet lähetettiin Sarvilahdesta, kapteeni Salomon Enberg'in ja kahdeksan miehen saattamana. Matkustus näkyy kestäneen 15 päivää.¹⁾

Louhisaaren kuuluisa sukukartano, jossa mainitut ylhäiset vangit lähes neljä kuukautta tulivat viipymään, oli tätä nykyä varsinaista omaa asukasta vailla. Sen omistaja Klaus Kustaa Fleming oli kapteenina kaatunut Pultavan tappelussa, jättämättä mitään rintaperillisiä. Kuolinpesän taloutta näkyy hoitaneen eräs majori Köhnnigstedt, joka jo ennen on tunnettu — ja vähemmin edullisesti tunnettu — suomalaisten kartanoitten hoitajana Ruotsissa asuvien isäntien puolesta. Itse kartanossa ei asunut kuin eräs pehtori Hörman seitsemän rengin ja kahden piian kanssa. Koska Louhisaaren kivinen päärakennus niinmuodoin oli tyhjä, se hyvin soveltui ylhäisten herrain säilytyspaikaksi. Se oli epäilemättä komein aatelis-hovi maassamme, rakennettu kun oli kolmeen kerrokseen ja varustettuna sekä torneilla kulmissa että marmori-portailla kerrosten välillä. Sisustus kuitenkin näkyy kaivanneen paljon täydentämistä. Helmik. 28 p. Turun läänin maaherra, parooni Justus von Palmenberg, käski hankkia sinne tarvittavia sänkyjä, pöytiä ja tuoleja, kuten sanotaan, „yhdestä ja toisesta paikasta tai pitäjstä lainaksi“; puuttuvia pellejä tuli majori Köhnnigstedt'in ostaa kartanon tulojen varoilla ja tileihinsä ottaa „pro inventario“. ²⁾ Vankeja vartioimaan oli komennettu eräs majori

¹⁾ Turun läänin verifikationit 1710, sivv. 543, 544 (Suom. valtio-ark.).

²⁾ Ks. Turun läänin verifikationit 1710, siv. 2276 (Suom. valtio-ark.).

Gyllenström muutamien upseerien ja tarpeellisen sotaväen kanssa.

On luultavaa, että paitsi ennen mainittuja herroja ja heidän palvelusväkeänsä oli Louhisaareen sijoitettu joitakuita alhaisempiakin venäläisiä upseereja, vaikk'ei niitä nimeltä tunneta. Yleensä näkyy vangeille suodun melkoista vapautta. Jo ennen kuin kenraalit Tukholmasta lähtivät, olivat valtaneuvokset Stromberg ja Posse heille antaneet heidän miekkansa ja Nieroht käski ne heille jätettäväiksi. Mutta pääkomentaja oli kovin pahoillansa, kun sai kuulla, että oli sallittu ruhtinas Hilkov'in käydä „kuinka mielensä vain teki“ Turun kaupungissa, missä tietysti hänellä oli tilaisuus puhutella ketä hyvänsä. Sen Nieroht ankarasti kielsi kirjeessä Palmenberg'ille Huhtik. 4 p.

Tällä välin oli surullinen tapaus häirinyt vankien rauhallista elämää Louhisaareessa. Imeretian prinssi, jonka terveys ei muutenkaan näy olleen vahva, ei ollut kestänyt talvista matkustusta pohjoisessa ilma-alassa, vaan oli jo Piitimessä sairastunut kivitautiin. Louhisaareessa hän sitten kuoli Maaliskuun keskipoikoilla, kuten näemme eräästä Nierohtin kirjeestä saman kuun 21 päivästä. Tietysti nousi heti kysymys ruumiin ulostamisesta Venäjälle. Eräässä saksankielisessä kirjeessä, jonka ruhtinas Menshikov Pietarista Toukok. 29 p. 1711 kirjoitti Ruotsin senaatille eli neuvoskunnalle, hän mainitsee, että Imeretian tsaari oli kirjallisesti pyytänyt häntä anomaan prinssivainajan pois-saattamista. Ruhtinas muistuttaa, että Venäläiset samalla tavoin olivat Saksaan saattaneet Wyrtemberg'in herttua-vainajan (Kaarlo XII:n historiasta tunnetun „pikku prinsin“), ja vakuuttaa että yhtäläisissä tapauksissa aina tahdotaan samoin tehdä.¹⁾ Tietysti Ruotsin hallitus puolestaan ei tehnyt vaikeuksia, vaikka tosin ensin nousi kysymys saada vastikkeeksi joku vangittu ruotsalainen mies; puhuttiinpa muun muassa kreivi Piper'istä. Vaan kaikessa tapauksessa oli niin tärkeä tapaus ilmoitettava kuninkaalle, joka yhä vielä makasi kaukana Turkinmaalla. Kirjevaihtoa siis tästä asiasta kesti jotenkin pitkältä, jolla välin muutamat prinssin palvelijat saivat

¹⁾ Ruhtinas Menshikov'in kirje kopiona Gottlund'in kokoelmassa Suom. valtio-arkistossa: — „der Czaar von Meliten durch Schreiben mich ersuchet wegen Ausfolgung dessen seelig verstorbenen Printzens“.

käydä Venäjällä valmistustoimia varten. Näin tapahtui, että prinssin maalliset jäännökset lähes vuoden aiat umpeen jäivät Louhisaareen.

Pietarsaareen majoitetun vanki-osaston oloista on vähemmän tietoja. Sen etevimpänä miehenä oli, kuten jo mainittiin, ruhtinas Dolgorukoi; muutoin siihen kuuluivat eversti Gulitz, eversti-luutnantit Gordon, van der Widin ja de Coudré, eräs kapteeni Babitsshew y. m.

Vaikka se tarkoitus, jota varten vangit oli tuotu Suomen puolelle, pian havaittiin rauenneeksi, ainakin mitä kenraalien vaihtamiseen tulee, saatiin kuitenkin muutamat halvemmat miehet vaihdetuiksi. Niinpä eräs kaartin luutnantti Andreas Korkantsov, joka oli noita Pohjanmaalla säilytettyjä, piti Nieroht'in käskyn mukaan Maaliskuulta 1711 kuljetettaman nimismieheltä nimismiehelle Suomen armeijan pääkortteeriin ja sieltä päästettämän vapaaksi, koska oli luvannut vastikkeeksi toimittaa ruotsalaisen luutnantin, parooni Kaarlo Kustaa Faltzburg'in. Faltzburg pääsikin vankeudesta. Keväämpänä mainitaan Turun puolelta viedyn vaihdettavaksi eräs ratsumestari Olympij Tolbachin ja eräs kapteeni Boris Bazizov kolmen rengin kanssa.¹⁾ Ne kyllä saapuivat armeijan pääkortteeriin. Mutta ei ole varma, tuliko sittenkään vaihdos suoritetuksi. Ainakin tiedetään, että ruotsalainen ratsumestari Knuutti Kurck, joka oli aiottu Tolbachin'ille vastikkeeksi, ei päässyt Venäjältä ennen kuin vasta lopullisen rauhanteon jälkeen. Mahdollista kuitenkin on, että joku muu ruotsalainen ratsumestari annettiin Kurck'in sijasta. Mitä Bazizov'iin tulee, hän kesäkuun loppupuolella pääsi kirjallista sitoumusta vastaan Pietariin; mutta kuka häntä vastaan sieltä oli saatava, ei mainita. Muutamat muut vaihdoskaupat, joihin aian kirjevaihdossa viitataan, voimme jättää sillensä.

¹⁾ Ks. von Palmenberg'in kirje matkarahain suorituksesta Toukok. 15 p. 1711, Turun läänin verifik. 1710, siv. 173 (Suom. valtio-ark.).

5. Vangit takaisin kuljetettavat Ruotsiin. Dolgorukoin pako.

Vangit, jotka oli Suomeen tuotu, olivat tuskin ehtineet vielä asettua uusille asemilleen, ennen kuin hallitus Ruotsissa huomasi, että vaihdos-tuuma pääasiassa oli rauennut tyhjäan, johon syy tällä kertaa epäilemättä oli tsaarissa. Koska näin ollen Suomenmaata ei voitu pitää turvallisena säilytyspaikkana, nousi heti kysymys viedä vangit takaisin Ruotsin puolelle. Jo Helmik. 16 p. 1711 — siis melkein samaan aikaan kuin Louhisaareen majoitettavat olivat perille ehtineet — antoi neuvoskunta käskyn, että kaikki vangit piti, yhden luutnantin, yhden alaupseerin ja 20 miehen vartioimina, kuljetettaman takaisin Länsipohjaan. Tämä käsky, kun se Suomeen saapui, huomattiin kuitenkin mahdolltomaksi täyttää talvisella säällä, ellei vankeja, jotka eivät vielä olleet toipuneet tulomatkan rasituksista, tahdottu saattaa surmalle alttiiksi. Makasihän Imeretian prinssi kuolinvuoteellansa. Muut Louhisaaressa olijat tekivät ankaran vastaväitteen maaherra von Palmenberg'in luona, ja Hilkov kirjoitti itse neuvoskunnalle niin kiivaan kirjeen, että von Palmenberg, joka oli sen toimittanut perille, sai käskyn häntä siitä nuhdella. Asia tällä tavoin pitkittyi ja jäi itse teossa Suomen kenraalikuvernörin ratkaistavaksi. Vaan Nieroht, joka ei suinkaan ollut leppeä luonteeltaan ja oli suutuksissaan von Palmenberg'in myöntöväisyydestä näitä venäläisiä herroja kohtaan, tahtoi káikin mokomin saattaa hallituksen käskyt täytäntöön ja määräsi vihdoin Louhisaaressa olijoille viimeiseksi lähtö-aiaksi Toukuun 1 päivän; sitä ennen heidän tuli itse hankkia vaunut, elleivät tahtoneet tyytyä talonpoikien ajoneuvoihin. Tästä asiasta Nieroht Huhtik. 4 p. kirjoitti heille kohteliaan kirjeen latinankielellä.¹⁾ Vaan lopulta kuitenkin matka lykkäytyi avoveden

¹⁾ Kirje, kopioituna Gottlund'in kokoelmissa (Suom. valtio-ark.) kuuluu kokonaisuudessaan:

„Ad Generales Trubetskoj et Golovin ut et Residentem Chilkoff, de dilatione jussi itineris in Vestrobothniam.

Nonnullorum dierum est spatium, cum literae vestrae mihi redditaer sint, quibus optatis, ut cum itinere vestro in Vestrobothniam et civitatem Uhmeá adhuc paulisper differatur, existimantes ejusmodi iter sine vitae periculo hoc vernali tempore non posse institui: Verum cum hoc a regio senatu nomine Clementissimi Regis meí decretum sit, ita jussis

aiaksi. Oli näet myöskin Pohjanmaan maaherra Clerk vastustanut tuota vaivaloista kuljetusta maata myöden Ruotsin puolelle ja itse neuvokunnassa ruvettiin taipumaan siihen tuumaan, että vangit saisi lähettää meritse Uumajaan, joka nyt oli määrätty heille olopaikaksi.

Näinä aikoina oli toinenkin noita ylhäisiä vankeja koskeva kysymys pantu vireille. Oli näet, niin pian kuin selville tuli, että vaihtamis-tuuma oli rauennut, muutamat heistä kääntyneet Ruotsin hallituksen puoleen, pyytäen saada perheensä luokseen, kuitenkin sillä nimen-omaisella ehdolla, että rouvia ja niiden palvelijoita ei katsottaisi vangeiksi ja semmoisina vartioitaviksi. Luettelossa mainitaan: ruhtinas Trubetskoin rouva ja kolme tytärtä sekä kolme miespalvelijaa ja viisi naispalvelijaa; kenraali Golovin'in rouva ja poika ynnä kaksi renkiä ja kaksi piikaa; vihdoin everstin rouva Gulitz, muassa renki ja piika. Niinkuin luonnollista oli, piti diplomaattinen keskustelu asiasta aloitettaman Venäjän puolelta. Sitten kun rouvat olivat hankkineet tsaarin suostumuksen, kirjoitti ruhtinas Menshikov Maalisk. 26 p. 1711 kreivi Nieroht'ille ehdotuksen asiassa, ja vasta tämän johdosta kenraalit Louhisaaresta Huhtik. 15 p. kirjoittivat anomuksensa Ruotsin senaatille. Suostumus saapui Nieroht'in pääkortteeriin Toukok. 18 p. Seuraavana päivänä kreivi Nieroht kirjoitti ranskaksi kohteliaan kirjeen rouva Trubetskoille, luvaten toimittaa pienen saattojoukon ylhäisten rouvain turvaksi. Erittäin ilmoitettiin asia ruhtinas Menshikov'ille ja molemmat kirjeet lähetettiin erinäisellä ekspressillä Viipuriin.

Kuukauden päivät kesti vielä rouvien matkavalmistuksia. Menshikov ilmoitti, että ruhtinatar Trubetskoi ei voinut hankkia riittävästi hevosia maamatkaa varten ja sen vuoksi oli päättänyt matkustaa vesitse. Vihdoin Kesäk. 19 p. rouvat ja heidän

parere et vestra et mea interest; interea tamen propter praesentem viarum arduitatem et ut tempus comparandi currus et alia itineris adminacula vobis reliquatur, in hoc consentire audeo, ut ad primum Maji Vilnaes moremini, quo tempore praeterlapso praedictum iter fieri necessum erit. De caetero non (sic!) dubitetis, quin ad quaevis officia, quae me decent et Regi meo Clementissimo non contrariantur, semper mansurus sim. Liljendahl die 4:to Aprilis anni 1711.

Carolus Nieroht*.

seurueensa näyttävät saapuneen Pietarista Sarvilahdelle. Heidät oli tuotu venäläisellä sota-aluksella, joka sitten purjehti takaisin, niin että rouvien tuli edemmäksi kulkea vuokratulla haahdella. Mutta rouvat Trubetskoi ja Golovin eivät näy yhdessä sopineen, vaan vuokrasivat kumpikin eri aluksen, viipyen näissä hommissa toista viikkoa Sarvilahdella. Että heitä joka paikassa ystävällisesti autettiin, ei ole epäilemistä. Ruhtinas Menshikov lausui Ruotsin päälliköille kiitoksensa siitä kohteliaisuudesta, jota oli matkustaneille rouvas-ihmisille ja muille osoitettu, — „jota aina tahdotaan vastavuoroon tehdä“, oli ruhtinas lisännyt.

Jo viikkoja ennen kuin äskenmainitut rouvat olivat Sarvilahdella purjehtineet Tukholmaan päin, olivat Louhisaaren vangit kulkeneet meren yli Uumajaan. Heidä oli kaikkiaan 29 henkeä ja vartiaväkenä seurasi ainoastaan yksi luutnantti ja 8 sotamiestä. Kesäk. 8 p. 1711 Länsipohjan maaherra Löwe saattoi neuvoskunnalle ilmoittaa, että nämä vangit olivat onnellisesti saapuneet määrän päähän. Sitä vastoin Pietarsaareissa majoitettujen vankien tuloa turhaan odotettiin. Nekin piti kuljettaa meritse Uumajaan, ja sitä varten he pantiin haahteen Uuskaarlepyyn luona. Heidä oli 44 miestä, joiden joukossa huomataan, paitsi Dolgorukoi ruhtinasta ja eversti Gulitzia ynnä muita ennen mainituista, myöskin Dolgorukoin veljenpoika, joka oli Köpenhaminasta kutsuttu setänsä luoksi, sekä eräs pappi Maletiski, joka vapaaehtoisesti oli Tukholmaan tullut. Kuljetusseikat oli järjestänyt Pohjanmaan maaherra Lorentz Clerk. Saattomiehistöinä, paitsi laivuria ja laivaväkeä, oli 18 sotamiestä, joita komensi kapteeni-luutnantti Juhana Elers Pohjanmaan rykmentistä ja yksi ala-upseeri. Mitenkä tämä matka sai odottamattoman käänteän, siitä meillä on sekä Dolgorukoin että Elers'in melkein yhtä pitävät kertomukset, vieläpä ne tiedot, jotka laivuri kotiin tultuansa antoi.¹⁾ Tapaus oli seuraava.

¹⁾ Ks. Ustrialov'in hist. IV 1, sivv. 66, 67; Nieroht'in kirjeet kuninkaalle ja senaatille Heinäk. 7 p. 1711, ja Lybecker'in kirjeiden ohessa Elers'in kertomus Heinäkuulla 1712 (Ruotsin valtio-ark.). — Nordberg'in esitys asiasta (II, siv. 549) on sekä vaillinaisen että väärä, ja samoin neuvoskunnan selitys kirjeessä kuninkaalle Heinäk. 11 p. 1711 (Hist. Handl. VII, siv. 209) on epätarkka.

Oli muutamia päiviä vastatuulen tähden maattu saaristossa. Mutta eräänä iltana, kun venäläiset rukousta varten olivat ko'ossa, he yht'äkkiä karkasivat vartiainsa päälle. Näistä muutamat surmattiin tai lykättiin mereen; muut, niiden seassa kapteeni Elers, teljettiin kannen alle, sitten kuin aseet oli heiltä pois otettu. Vapautuneet vangit nyt nostivat ankkurin Kesäk. 3 p. ja lähtivät tuntematonta merta kulkemaan. Päästiin sillä tavoin halki niin kutsutun „Rauman meren“, Ekkeröön kohdalle asti. Siihen saakka oli matka verrattain helppoa, koska sekä laivuri että perämies tunsivat reitin. Mutta kun tästä piti kääntyä itään päin, tarkoituksella päästä Itämeren poikki Hiidenmaalle, oli pulma edessä; ei ollut laivaväki ennen sitä reittiä kulkenut eikä ollut merikortteja muassa. „Ja tämän meren yli“, sanoo Dolgorukoi, „purjehdimme ilman kaiketta tiedotta, ainoastaan sen johdolla, joka on kaikkien onnetonten merenkulkijain johtaja, nimittäin suuri isä Nikolai. Hän vei meidät juuri siihen paikkaan, johon pyrimme. Lupauksemme mukaan, jonka olimme Jumalalle tehneet, päästin haahden ja ala-upseerin sotamiehineen ja laivurin meriväen kanssa vapauteen; mutta kapteenin pidin tykönäni“. — Dagerort'iin tultiin maalle ja päästiin sieltä Rääveliin Kesäk. 19 p. Vihdoin tsaarin nimipäivänä, s. o. Kesäk. 29 p., vapautuneet ehtivät Pietariin, missä heidän tulonsa tietysti enensi juhlan iloa.

Suomessa ja Ruotsissa tapaus herätti varsin ikävää huomiota. Saattojoukko pääsi Kesäk. lopulla tai Heinäkuun alulla haahdellansa takaisin Uuskaarlepyyhyn ja toi ensimmäisen tiedon vankien paosta. Maaherra Clerk'iltä meni ilmoitus sekä neuvokunnalle että kreivi Nieroht'ille ja nämä heti kirjoittivat asiasta kuninkaalle. Nieroht sen ohessa käski kiinnipanna ja tutkittaa sekä laivurin että ala-upseerin; hän näet luuli Dolgorukoin antaneen kirjallisen sitoumuksen kulkeakseen vastarinnatta meren yli Ruotsiin, ja tahtoi siitä saada tarkkaa selkoa. Mutta pian huomattiin, ett'ei mitään sitoumusta ollutkaan annettu, ja koko asia sai jäädä unohdukseen. Vasta vuotta myöhemmin Elers, joka oli viety Moskovaan ja sieltä sitten onnistui pakenemaan Pietarin kautta Suomeen, vielä lisäksi vahvisti, mitä oli kerrottu venäläisten vankien onnistuneesta kaappauksesta.

Yksi varjopuoli tässä valoisassa onnen keikkauksessa sattui eversti Gulitz'ille, jonka rouva juuri samaan aikaan teki mat-

kansa Pietarista Tukholmaan, miestänsä tapaamaan. Tietysti rouva vaadittiin päästettäväksi takaisin, eikä sitä liene lopulta kiellettykään, vaikka tarkemmat tiedot puuttuvat. Todistukseksi siihen, että ylipäänsäkin vankien vapaaehtoisesti saapuneita perheitä hyvin kohdeltiin, on erittäin kerrottu, että kenraali Golovin'in poika, joka oli saapunut ennen-mainittujen rouvien kanssa, sai vapaasti käydä ylhäisön tanssiaisissa Tukholmassa, harjoittaa tavallisina lukukausina opintojaan Upsalassa, käydä Ruotsin vuorikaivoksia katsomassa j. n. e., kunnes hän v. 1714 esteettömästi palasi omaan maahansa.¹⁾ Ei ole mitään syytä luulla, ett'ei rouva Gulitz saanut samanlaista hienotuntoisuutta nauttia.

6. Imeretian prinssi vainaja saatetaan. Sodan myöhemmät aiat.

Kirjevaihto Imeretian prinssin ruumiista oli sillä välin yhä pitkittynyt, joten vainaja kamaripalvelijainsa ja pikenttiensä kanssa jäi Louhisaareen, kun muut vangit sieltä vietiin takaisin Ruotsiin. Syksympänä Nieroht'in sotainen yritys Viipuria vastaan lienee ehkäissyt edemmät toimet. Pait sitä kysymys ruumiin ulos-antamisesta arvattavasti oli alistettu Kaarlo kuninkaalle, jonka lopullinen ratkaisu Bender'istä saakka ei voinut aivan nopeasti saapua. Vasta Jouluk. 1 p. 1711 neuvoskunta kirjoittaa kuninkaalle, antaneensa Nieroht'ille käskyn, että prinssin ruumis oli vapaaksi annettava.²⁾ Sitten nähtävästi keskustelu venäläisten kanssa noudatettavista saattomenoista lienee aiheuttanut viivytystä. Vasta Maaliskuun alulla v. 1712, niinmuodoin lähes vuosikauden kuluttua prinssin kuoleman jälkeen, olivat valmistustoimet suorassa. Kenraali-luutnantti Lybecker, joka Nieroht'in kuoltua jälleen oli päässyt ylipääällikkyyteen, kertoo kirjeessä hallitukselle Maalisk. 25 p., kuinka prinssin ruumis oli juhlallisesti saatettu Viipuriin. Ruot-

¹⁾ Ks. Nordberg, main. teos, II, siv. 550.

²⁾ Hist. Handl. IX, sivv. 101, 102.

salainen kapteeni miehistöineen oli ollut saattamassa. Siikaniemen tullin tykönä sillan päässä oli vastassa ollut venäläinen kapteeni ja 100 miestä. Sekä ruotsalaisella että venäläisellä puolella soitettiin surumarssia. Etupäässä kulkivat prinssin palvelijat, matkakapineet muassaan, sitten eräs ruotsalaisen saattojoukon vänrikki ja 12 miestä; sen jälkeen kuljetettiin ruumis, jota ala-upseerit kahden puolen ympäröivät; viimeisenä kulki ruotsalainen kapteeni ja muu sotaväki. Kun venäläisiä ala-upseereja oli astunut ruotsalaisten sijalle ja hevoset oli vaihdettu, jolla välin venäläiset tarjosivat ruotsalaisille upseereille lasillisen paloviinaa ja simaa, oli juhlallinen saatto suoritettu.¹⁾

Tuli sitten pitkä aianjakso, joka Suomenmaalle oli entistä vielä onnettomampi. Vartioitavien venäläisten vankien sijaan saatiin venäläiset armeijat, jotka vuosikauden kuluessa, v. 1713—1714, jo valloittivat melkein koko maan ja sitten jäivät tänne seitsemän ajastaikaa hallitsemaan. Lieneekö tulijoilla ollut tietoa, missä paikoin venäläiset vangit entis-vuosina oli säilytetty, ei voida varmuudella sanoa. Ainakin on mainittava, että Maaliskuussa 1714, Napuen tappelun jälkeen, Pietarsaaren kaupunki raastettiin ja melkein kokonaan poltettiin. Myöskin Louhsaaren kartano sai Ison vihan aikana kovia kokea; yksin sen marmoriportaat mainitaan silloin viedyn Venäjälle. — Vaan palatkaamme kysymykseen jälillä olevien venäläisten vankien vapauttamisesta.

Keskustelua vankien vaihtamisesta yhä jatkettiin vuosi vuodelta ja itse teossa näkyi useita halvempia miehiä vaihdetunkin, vaikk'emme kaikissa tapauksissa voi nimiä mainita. Ruotsin neuvoskunta erittäin sääli kenraali-majori Henning Rudolf Horn'ia (Rantzien-suvusta), joka oli ollut Narvan komentajana, kun venäläiset v. 1704 tämän kaupungin valloittivat, ja oli saanut kärsiä pitkällistä ja erittäin kovaa vankeutta. Vastikkeeksi tahdottiin antaa 8 kapteenia ja 5 luutnanttia. Jos

¹⁾ Lybecker'in kirje Ruotsin valtio-arkistossa. — Lybecker sanoo kertomuksen viivästyneen sen tähden, että tuo Viipurista palannut kapteeni sitten oli sairastunut ja kuollut.

ei siihen suostuttaisi, ehdotettiin annettavaksi hänen sijaansa ruhtinas Trubetskoi. Samaseen aikaan pyydettiin saada vaihtaa kenraali-majorit Golovin ja Kaarlo Kustaa Kruse toisiansa vastaan.¹⁾ Mutta Kaarlo kuningas ei näy hyväksyneen kumpais-takaan kauppaa. Sitä vastoin kuningas yhä edelleen muistutti Piper'in ja Rehnsköld'in lunastamista; vaan näiden suhteen tsaari oli varsin vähän taipuvainen. Kruse'sta ei enää tullut kysymystä; sillä hän mainitaan kuolleen juuri siihen aikaan v. 1712. Mitä Henning Horn'iin tulee, hän sitten v. 1715 Elokuussa pääsi vapaaksi, mutta varsin omituisella tavalla. Hän näet tuotiin muutamien muiden vaihdettavien kanssa venäläisellä kaleerilla Turusta Tukholman edustalle, ja tarkoitus oli, että kenraali Golovin oli hänen sijaansa päästettävä vapaaksi. Mutta kun venäläiset luvattomasti tunkivat saaristossa esille ja peilasivat kulkuväylää, otettiin kaleeri miehineen takavarikkoon ja sekä Horn että Golovin jäivät Ruotsiin. Dolgorukoin äsken kerrottu pakoretki vedettiin muun muassa verukkeeksi tälle säännöttömälle teolle.²⁾

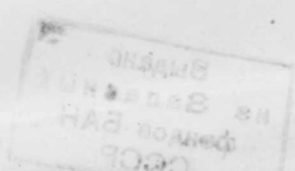
Vihdoin viimeinkin Heinäkuulla 1718, muutamia kuukausia ennen Kaarlo kuninkaan kuolemaa, vaihdettiin nuo kaksi jällellä olevaa venäläistä kenraalia Trubetskoi ja Golovin. Ne olivat yhteisesti vastikkeena sotamarsalkka Rehnsköld'ille, joka nyt pääsi kotimaahansa.³⁾ Samaan aikaan vaihdettiin, jos niin saamme sanoa, kaksi ruumista. Tuo edellisessä usein mainittu ruhtinas Hilkov oli kuollut Vesteros'issa, emme tiedä minä vuonna; kuuluisan kreivi Piper'in elämä taas oli Toukokuulla 1716 Schlüsselburg'issa sammunut. Molempain ruumiit vietiin kummankin omaan maahan.

Tulipa lopulta tuo kauan ikävöity rauha, jolloin vielä hengissä olevat ja lunastamatta jääneet sotavangit kumpaisellakin puolella saivat palata kotimaahansa. Korkeamman-arvoiset venäläiset olivat jo kaikki poissa, mutta joku lukumäärä halvempia lienee kumminkin jälillä ollut. Näille, yhtä hyvin kuin

¹⁾ Ks. Neuvoskunnan kirjeet kuninkaalle Heinäk. 18 ja Elok. 4 pp. 1712 ja Maalisk. 12 p. 1713 (Hist. Handl. X. sivv. 27, 59; XI, siv. 53).

²⁾ Sotapappi Nordberg, joka historiassaan (II, siv. 549) tapauksen kertoo, oli itse muassa vaihdettavana.

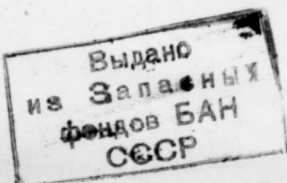
³⁾ Nordberg, main. teos II, siv. 659; Anrep, Ättartaflor.

Siperiasta palaaville ruotsalaisille ja suomalaisille, oli epäilemättä ilosanoma, kun saatiin kuulla, että tuo kolmatta vuosikymmentä kestänyt myrsky oli asettunut ja että katkenneet kotoiset siteet voitiin uudesta solmia kokoon.

Tietysti emme voi edemmäksi seurata näitä muukalaisia, jotka vastoin tahtoaan olivat vierailleet Ruotsissa ja osittain Suomessakin. Otaksumenta kuitenkin on, että tuo pakollinen olo vierailu mailla joskus saattoi heille hyötyäkin tuottaa. Onhan aina vieraiden olojen tunteminen ja niihin mukautuminen joksikin opiksi. Esimerkkinä sopii mainita, että ruhtinas Dolgorukoi kerrotaan vankeutensa aikana tutustuneen Ruotsin valtakunnan ylempään hallinto-laitokseen, jota siihen aikaan pidettiin erittäin mallikelpoisena, ja että hän kotiin päästyänsä sai toimekseen sen mukaan järjestää Venäjän keskus-virastot.

Helsingissä, Suomal. Kirjallis. Seur. kirjap. osakeyht., 1901.

1. -

II 6831 K